

HAZIR QIDA MƏHSULLARININ SERTİFİKATLAŞDIRILMASININ TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİ

¹Kəmalə Seyfulla qızı Dadaşova, ²Sədi Tariel oğlu Nəsimov

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

kamale.dadasheva.74@mail.ru

*Xülasə.*Məqalədə ölkə üzrə hazır qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması məsələlərinə baxılmışdır. Aparılmış araşdırmalar göstərir ki, qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması bu sahənin ixrac imkanlarının artırılmasında mühüm rol oynayır. Məqalədə, eyni zamanda mövcud problemlər göstərilmiş, onların həlli yolları təklif olunmuşdur.

Açar sözlər: sertifikat, ekologiya, ixrac, istehsal, inkişaf, nəzarət sistemi

Giriş. Son illər qida məhsullarının sertifikatlaşdırılması, əhalinin ekoloji baxımdan təhlükəsiz qida məhsulları ilə təmin olunması Azərbaycan Respublikasında əsas iqtisadi prioritetlərdən hesab olunur. Regionlarda qida müəssisələrinin fasiləsiz surətdə xammalla təmin edilməsi, istehsal olunmuş qida məhsullarının dünya bazarına çıxarılması istiqamətində davamlı olaraq tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Qida sənayesi müəssisələri üzrə sertifikatlaşdırma obyektləri məhsullar, xidmətlər, keyfiyyət sistemləri, vəzifə öhdəlikləri və s. ola bilər, yəni, müəyyən tələbləri olan hər şey ola bilər. Sertifikatlaşdırılmalı olan məhsullar qida xammalı, qida məhsulları, istehlak məhsulları, qeyri-ərzaq məhsulları ola bilər.

İnsanlar üçün zərərli və təhlükəli maddələrin 70%-nin qida ilə, 30%-nin isə su və hava ilə daxil olduğunu nəzərə alsaq, sertifikatlaşdırma sahəsində əsas problemlərdən biri qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir. Yəni qidalanma insanların sağlamlığını, ölkənin genofondunun qorunub saxlanmasını səciyyələndirən əsas amillərdəndir [1,s.55-59].

Qida istehsal sənaye müəssisələrinin inkişafının əsas xüsusiyyətləri

Son illər ölkəmizdə qida məhsulları üzrə məhsul istehsal həcmi bir neçə dəfə artmışdır. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq istehlakçı vətəndaşlar artıq yerli məhsullara üstünlük verir, onun keyfiyyətinə və yararlığına güvənirlər. Yerli qida məhsulları beynəlxalq standartlar və normalar əsasında istehsal olunmağa və reallaşdırılmağa başlanmışdır. Həm də, rəqabət prinsiplərinə cavab verən yeni, innovasiya xarakterli müasir təsərrüfat kompleksləri yaradılmışdır [2,s.41-49].

Lakin, bu sahədə müsbət dəyişikliklərlə yanaşı, həll olunmamış bir sıra problemlər də qalmaqdadır. Belə ki, qida məhsulları sənayesi üzrə daxili istehsalda nəzərə çarpacaq müsbət dəyişikliklərə baxmayaraq, ölkəyə qida məhsullarının idxalı hələ də davam edir. Məhz idxaldan asılılığın nəticəsi olaraq, bu məhsulların qiymətlərində artım müşahidə olunmaqdadır.

Digər çətinlik və çatışmazlıqlar da mövcuddur. İstehsal olunmuş qida məhsullarının bölgüsü, onların istehlakçılara doğru hərəkəti, topdan və pərakəndə satış ticarətində çatışmazlıqlar, vahid innovasiya siyasətinin olmaması, bir sözlə, düzgün marketinq sisteminin qurulmaması səbəbindən çoxsaylı əlavə xərclərə şərait yaranır. Həmçinin qida məhsulunun keyfiyyəti, sertifikatlaşdırılması, əlavə xidmətlərə görə sərf edilən əlavə vəsaitlər son nəticədə daxili qiymətlərə təsir edərək, onun qalxmasına səbəb olur.

Düzgün innovasiya siyasəti nəticəsində qida məhsullarının sertifikatlaşdırılaraq keyfiyyətinin yüksəldilməsi, maya dəyərini azaldaraq xidmət səviyyəsinin yüksəldilməsi mənfəət artımının əsas mənbəyidir. Bu amil bazara çıxışın ən etibarlı vasitəsidir.

Marketing nöqteyi-nəzərindən keyfiyyət məhsulların davamlı olaraq yeniləşməsini, onun çeşidlərinin genişləndirilməsini, həmçinin istehlakçıların zövqünün və tələbatının ödənilməsini əhatə edən göstəricilər sistemindən ibarətdir. İndiki şəraitdə ölkənin qida məhsulları üzrə müəssisələri keyfiyyətin aşağıdakı 3 səciyyəvi xüsusiyyətini nəzərə almalıdırlar:

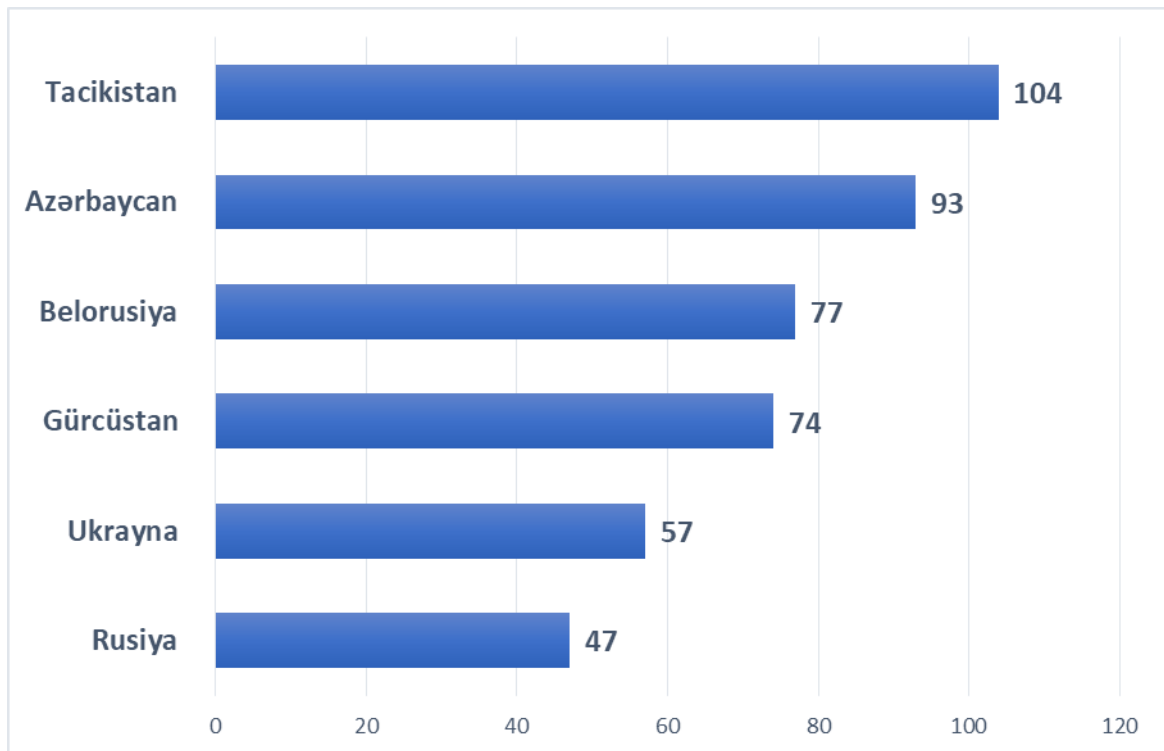
- məhsulun lazımı standartlara və texniki-iqtisadi göstəricilərə uyğun olması;
- məhsulun, nəzərdə tutulan funksional təyinatı və istismar (istehlak) tələblərinə cavab verməsi;
- istehlakçıların faktiki tələblərinin ödənilməsi.

Araşdırmalar göstərir ki, yeni məhsulla bazara çıxan zaman, ticarət qaydalarına uyğun tələblərin gözlənilməsi və məhsul növünün təkmilləşdirilməsində keyfiyyət standartlarına əməl edilməsi olduqca vacibdir. Bu standartlara ilk növbədə, əhəlinin sağlamlığının qorunması, onun təhlükəsizlik şərtlərinə və qaydalarına cavab verməsi, məhsulun unifikasiyasının yüksək dərəcəsi, ekoloji tələblərə əməl olunması və s aiddir [3,s.78-86].

Tədqiqatlar göstərir ki, mövcud bazar münasibətlərində məhsulun keyfiyyət səviyyəsi, onun etibarlılığı və istismara davamlılığı, yenilikçi xüsusiyyətləri, orijinallığı və digər bu kimi xüsusiyyətləri, rəqabət qabiliyyətliliyinin əsas amilləri kimi çıxış edir. Artıq bu bazarda əmtənin qiyməti istehlakçılar üçün o qədər də çox əhəmiyyət kəsb etmir. Bu səbəbdən də həm istehsalçılar, həm də istehlakçılar məhsulun şəkildə verilmiş aşağıdakı xüsusiyyətlərinə daha çox diqqət yetirirlər:

- keyfiyyət göstəriciləri;
- ergonomik göstəricilər;
- ekoloji göstəricilər;
- estetik göstəricilər.

Bu prosesdən düzgün istifadə edilməməsi və innovasiya geriliyi nəticəsində, məhsul bazarda rəqabətqabiliyyətliliyini itirə bilər.

Qrafik 1. Postsovet məkanı ölkələrinin Qlobal İnnovasiya İndeksləri (Qİİ) üzrə sıralaması (2022)

Mənbə: www.worldbank.com məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Son illər Qlobal İnnovasiya İndeksi üzrə postsovet məkanı ölkələrinin mövqeyində dəyişiklik olmuşdur. Məsələn, postsovet məkanı ölkələri üzrə Rusiya 47-ci, Ukrayna 57-ci, Gürcüstan 74-cü, Qazaxıstan 83-cü, Azərbaycan 93-cü, Tacikistan 104-cü mövqedə olmuşdur. Qeyd edək ki, Azərbaycanda da qida məhsullarının istehsal müəssisələrində də müasir innovasiyalı texnologiyalar uğurla tətbiq olunmaqdadır.

Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının əsas üstünlükləri. Qida məhsullarının sertifikatlaşdırılaraq satış və rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsinin ən mühüm amillərindən biri də, bazar tələbinə uyğun onun yeni növlərinin və çeşidlərinin hazırlanması və təqdim olunmasıdır. Bazarda rəqabətə davam gətirmək və öz mövqelərini gücləndirmək üçün, hər bir istehsalçı yeni məhsul çeşidlərini yaratmağı bacarmalıdır. Araşdırmalar göstərir ki, qida sənaye müəssisələri üzrə istənilən məhsul növü 4 mərhələdən ibarət olan dövretmə prosesindən keçir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir: məhsulun bazara təqdim olunma mərhələsi: inkişah mərhələsi: yetkinlik (zirvə) mərhələsi: enmə (köhnəlmə) mərhələsi [4,s.109-115].

Birinci mərhələdə bazara təqdim olunan məhsul növü yeni sayılır və onun istehlakçılar tərəfindən tanınması və qiymətləndirilməsi üçün müəyyən vaxt tələb olunur. Bu prosesdə reklam və tanıtma tədbirləri mühüm rol oynayır. Görülən tədbirlər artıq ikinci mərhələdə öz nəticəsini verməyə başlayır. İstehlakçılara tanış olan məhsula tələbat artmağa başlayır. Üçüncü mərhələdə isə məhsulun satış həcmi ən yüksək nöqtəyə çatır. Sonuncu, dördüncü mərhələdə isə bazara yeni analoji məhsulların çıxması ilə əlaqədar olaraq, əvvəlki məhsula tələbat getdikcə azalır və enmə prosesi baş verir.

İstənilən məhsulun dövretmə (mövcudluq) müddətinin təhlili göstərir ki, bu proses zamanı istehlakçılar iki əsas innovasiya problemi ilə qarşılaşır.

- birincisi, onlar köhnəlməkdə olan məhsulların əvəzlənməsi üçün yeni məhsul növlərinin işlənilib hazırlanmasını, buraxılışını mütəmadi sürətdə həyata keçirməlidirlər.
- ikinci, istehsalçılar məhsulun dövretmə müddətinin hər bir mərhələsində iş prosesini təkmilləşdirməli və səmərəli təşkil etməlidir.

Bəzən qida məhsulları üzrə istehsal müəssisələri istehsal etdikləri mövcud məhsullara böyük diqqət yetirərək, bazarın gələcək tələblərini unudurlar. Yaxud bəzi istehsalçılar əksinə olaraq, yeni məhsul axtarışına daha çox vaxt sərf edir, mövcud istehsalı bir növ ikinci plana keçirirlər. Ümumiyyətlə, məhsul istehsalçısı bu proseslərdə balanslaşdırılmış siyasət yeritməlidir. Bu zaman düzgün innovasiya siyasəti yeridən səriştəli müəssisə rəhbərinin uzaqgörənliyi və bazarda apardığı təhlillər, ona vəziyyətdən düzgün nəticə çıxarmağa və daha çox mənfəət əldə etməyə imkan verir.

İnnovasiya bazar mexanizminin elə bir iqtisadi alətidir ki, hər bir ölkənin iqtisadi qüdrətini, dünya birliyinə inteqrasiyasını, dünya bazarındakı mövqeyini, ən əsası isə iqtisadi təhlükəsizliyin səviyyəsini onun vasitəsi ilə səciyyələndirmək olar. İnnovasiyanın formalaşdırılması və qorunması ölkənin inkişaf səviyyəsi və ayrı-ayrı sahələrin makroiqtisadiyyatda tutduğu yeri də özündə əks etdirməlidir [5,s.70-78]. Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da sertifikatlaşdırma üzrə dövlət təşkilatı mövcuddur. Məhz bu təşkilatlar beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla keyfiyyətin təmin olunması sahəsində təcrübələri öyrənir, təhlil edir və sistemləşdirir. Azərbaycan Respublikasında sertifikatlaşdırma sistemlərinin qeydiyyatı sertifikatlaşdırma üzrə, milli orqan Azərbaycan Standartlaşma İnstitutu tərəfindən aparılır. Qeyd olunan orqanın əsas vəzifələrindən biri sertifikatlaşdırma sistemlərinin qaydalarının ölkə qanunvericiliyinə və normativ sənədlərə uyğunluğunu yoxlamaqdan, nəzarət etməkdən ibarətdir.

Bu təşkilat eləcə də, qeydiyyatı alınmış məcburi və könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərini reyestrə daxil etmək səlahiyyətlərinə də malikdir.

Aparılmış təhlillər göstərir ki, məcburi və könüllü sertifikatlaşdırma sistemlərinin yaradılmasında məqsəd, məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, onların yerli və beynəlxalq bazarlarda rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsini təmin etməkdir.

Digər postsovet məkanı ölkələrində olduğu kimi standartlaşdırma üzrə milli, orqan hesab olunan ölkəmizin Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu öz fəaliyyətini qüvvədə olan, qanunvericilikdə nəzərdə tutulan səlahiyyətlər əsasında reallaşdırır. O, qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq, məcburi

sertifikatlaşdırma üzrə tədbirləri həyata keçirir. Sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan öz fəaliyyətini “Məhsulun və xidmətlərin sertifikatlaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu ilə müəyyənləşdirilmiş funksiyalara və qaydalara uyğun olaraq tənzimləyirlər.

Sertifikatlaşdırma üzrə orqan uyğunluq sertifikatlaşdırılması aparən orqan olmaqla, hüquqi şəxs statusuna malikdir. Azərbaycan Standartlaşma İnstitutu ərazi orqanları və elmi-tədqiqat institutları kimi dövlət təşkilatları, səhmdar cəmiyyətləri, assosiasiyaları və s. sertifikatlaşdırma üzrə orqan kimi akkreditləşdirilmək imkanlarına sahibdir.

Ümumiyyətlə, sertifikatlaşdırma üzrə orqanın əsas funksiyalarına aşağıdakılar aiddir:

- məhsul və xidmətlər üzrə sertifikatlaşdırılmış tələblərin pozulması haqqında əldə olunmuş məlumatlar üzrə operativ tədbirlərin reallaşdırılması;
- verilmiş sertifikatların və uyğunluq nişanlarının fəaliyyətinin dayandırılması və ləğv edilməsi;
- sertifikatlaşdırılmış məhsul və xidmətlərin reyestrinin aparılması, sertifikatlaşdırılmanın yekunları haqqında məlumatların nəşrə hazırlanması;
- sertifikatlaşdırılmış məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin düzgünlüyünə nəzarətin təşkili;
- yerli və xarici sertifikatların, müxtəlif uyğunluq şəhadətnamələrinin tanınmasının mümkünlüyü barədə materialların qruplaşdırılması;
- müxtəlif məhsullar üzrə uyğunluq sertifikatının tərtib olunması və verilməsi; uyğunluq sertifikatının AZS Milli sertifikatlaşdırma sisteminin dövlət reyestrində qeydiyyatdan keçməsinin təşkili;
- sertifikatlaşdırma sistemi üzrə təşkilatı metodik sənədlərin tərtibi;
- sertifikatlaşma üzrə tələb olunan sifarişlərin hazırlanması;
- göstəricilər üzrə tələbləri təyin edən standartların və digər normativ sənədlərin seçilməsi;
- sertifikatlaşdırılan məhsulların siyahısının təyin olunması;
- məhsulların sertifikatlaşdırılması zamanı istifadə olunan normativ sənədlər fondunun təkmilləşdirilməsi.

Azərbaycan Standartlaşma İnstitutunun təşkil olunan sınaq laboratoriyası sertifikatlaşdırma məqsədilə konkret məhsulun sınağını, yaxud müxtəlif növ sınaqları həyata keçirir və sınaq protokollarını verir. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, xidmətlərin və keyfiyyət sistemlərinin sertifikatlaşdırılma sistemləri sertifikatlaşdırma prosesində sınaq laboratoriyalarının iştirakını nəzərdə tutmur. Sınaq laboratoriyalarına müxtəlif tələblər qoyulur. Onlara müstəqillik, qərəzsizlik, toxunulmazlıq, texniki səriştəlilik aiddir. Müstəqillik üçüncü tərəf statusu ilə təyin olunursa, qərəzsizlik sınaqların aparılması zamanı, əldə olunan nəticələri əks etdirən protokolların düzgünlüyünü idarə edir. Toxunulmazlıq ondan ibarətdir ki, sınaq laboratoriyaları və orada çalışan işçilər sınağın nəticələrini qiymətləndirən zaman kənar təzyiqlərə məruz qalmırlar. Texniki səriştəlilik isə texniki və idarəetmə strukturunun, yüksək hazırlıqlı mütəxəssislərin, normativ sənədlərin olması ilə səciyyəlidir. Sınaq laboratoriyalarının akkreditləşməsi zamanı tələblərə uyğunluq yoxlanılır. Bundan başqa standartlaşma sistemi məhsulun sınaqlarının ancaq akkreditləşmiş laboratoriyalarında aparılmasını təmin edir. Sertifikatlaşdırma üzrə şura sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən texnologiya və texnikanın hər bir istiqaməti üzrə formalaşdırılır. Qeyd olunan şuraya könüllülük əsasında sertifikatlaşdırma üzrə orqanların, sınaq laboratoriyalarının, sertifikatlaşdırılan məhsulun istehsalının və digər təsisatların nümayəndələri əlavə olunur.

Sertifikatlaşdırma üzrə şura aşağıda qeyd olunan əsas vəzifələri icra edir:

- təhlükəli istehsal sahələri, obyektlər və işlər üzrə məhsulun vahid sertifikatlaşdırma siyasətinin formalaşdırılması üzrə təklif və tövsiyələri tərtib edir;
- sertifikatlaşma üzrə sistemlərin işlənməsi vəziyyətini araşdırır, onların təkmilləşdirilməsi üzrə təklif və tövsiyələr hazırlayır, onların reallaşdırılmasına kömək edir;
- milli standartların və müxtəlif normativ sənədlərin layihələrinə, sertifikatlaşdırma və akkreditləşmə üzrə işlərin proqramlarına baxır;
- iqtisadi sahələr üzrə məhsulun sertifikatlaşdırılması sahəsində işlərin effektivliyinin yüksəldilməsi üzrə təkliflər hazırlayır və s.

Mərkəzi standartlaşma orqanının nəzdində elmi-metodiki sertifikatlaşdırma mərkəzi mövcuddur ki, o da bir qayda olaraq sertifikatlaşdırma üzrə orqanlardan birinin bazasında yaradılır. Onların əsas funksiyalarına bunlar aiddir:

- sistemli şəkildə sertifikatlaşdırma obyektlərinin strukturu üzrə elmi cəhətdən əsaslandırılmış təklif və tövsiyələri hazırlayır;
- məhsul çeşidlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə normativ-texniki təminat fondunun fəaliyyətini gücləndirir;
- mərkəz və regionlar üzrə sertifikatlaşma sahəsində orqanların, sınaq laboratoriyalarının akkreditləşdirilməsi, ekspertlərin attestasiyası üzrə kommissiyaların işində fəal iştirak edir;
- məhsul çeşidlərinin sertifikatlaşdırılması üzrə metodların, praktiki işlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif və tövsiyələr hazırlayır;
- qabaqcıl ölkələrin iş təcrübəsi nəzərə alınmaqla sertifikatlaşma üzrə aparılan işlərin effektivliyinin qiymətləndirilməsi, texniki – iqtisadi təhlili üzrə metodiki yeniliklər hazırlayır;
- qeyd olunan istiqamətlər üzrə mərkəzi orqan üçün təklif və tövsiyələr irəli sürür.

Ümumiyyətlə, elmi-texniki sertifikatlaşdırma mərkəzinin funksiyaları müvafiq əsasnaməyə əsasən müəyyənləşir. Bu əsasnamə sertifikatlaşdırma üzrə mərkəz orqan tərəfindən təsdiq olunur.

Azərbaycan Respublikasında apellyasiya üzrə komissiya sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqan tərəfindən sertifikatlaşdırmanı aparən zaman yaranmış mübahisələri aradan qaldırmaq üçün yaradılmışdır. Qeyd olunan komissiya birbaşa sertifikatlaşdırma üzrə mərkəzi orqanın, sınaq laboratoriyalarının, sertifikatlaşdırılan məhsulların istehlakçılarının, ictimai təşkilatların nümayəndələrindən təşkil olunmuşdur. Komissiya müəyyən olunmuş müddət ərzində apelyasiya ərizəsinə baxmaqla, qəbul olunmuş qərar haqqında iddiaçını məlumatlandırır.

Nəticə

Məhz bu baxımdan prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirərkən iqtisadiyyatın əksər bölmələrində düzgün innovasiya siyasətinin yürüdülməsi, onun inkişafında əsas istiqamətlərdən birinin olduğu danılmaz faktır. Qida sənaye müəssisələri üzrə innovasiya siyasətini təkcə yeni məhsul yaratmaq və satmaqla məhdudlaşdırmaq düzgün deyildir. Burada həmçinin yeni təsərrüfatların yaradılması və onların idarə olunması prinsiplərinin yeniləşdirilməsi də nəzərə alınmalıdır. Dünya bazarına çıxmaq və bu bazarda layiqli mövqe üçün qida müəssisələrinin məhsullarının sertifikatlaşdırılaraq istehsalını beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq olduqca vacibdir. Bunun üçün isə hər bir təsərrüfatda mövcud tələblərə müvafiq innovasiya tədbirləri planlaşdırılmalı və həyata keçirilməlidir. Qida sənayesi müəssisələri üzrə könüllü sertifikatlaşdırmanın həyata keçirilməsi zəruridir [5,s.69-85]. Könüllü sertifikatlaşmanın obyektləri qanunvericiliyə uyğun olaraq məcburi sertifikatlaşdırılmalı olan obyektlərin siyahısına daxil edilməyən məhsullar, işlər və xidmətlər, habelə keyfiyyət və istehsal sistemləridir. Qida sənaye müəssisələri üzrə könüllü sertifikatlaşdırmanın məqsədi etibarlılıq, davamlılıq, tərkib üzrə düzgünlük və s. kimi xüsusiyyətləri yoxlamaq yolu ilə keyfiyyətsiz məhsulların bazara çıxışını məhdudlaşdırmaqdır. Bununla belə, könüllü sertifikatlaşdırma məcburi sertifikatlaşdırma ilə eyni deyildir. Müştərilərin maraqlarına uyğun tədbirlərin görülməsi xidmətlərin könüllü sertifikatlaşdırılmasına da aiddir. Ümumiyyətlə, yaxın gələcəkdə ölkə vətəndaşlarının keyfiyyətli məhsullarla təmin olunması istiqamətində davamlı olaraq beynəlxalq tələblərə uyğun sertifikatlaşma üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Асланов З.Ю. и др. «Управление качеством продукции», Издательство АГЭУ, 2017, 356
2. Асланов З.Ю. «Методы управления качеством машиностроительной продукции» Монография. Баку, Наука, 2013, 316 с.
3. Мамедов Н.Р. Основы сертификации: Учебник. Баку, Наука, 2001, 312с.
4. Бурдун Г.Д., и др. Основы метрологии. – М.: Изд-во стандартов, 2014, 255 с.
5. Крылова Г.Д. Стандартизация, сертификация, метрология: – М.: Аудит,ЮНИТИ, 2008. 479 с.

УДК 338.12:338.34:330.36

Вопросы исследования сертификации готовых пищевых продуктов¹К.С.Дадашова, ²С.Т. Насибов

Резюме. В статье рассмотрены вопросы сертификации готовой пищевой продукции по странам. Проведенные исследования показывают, что сертификация пищевых продуктов играет важную роль в увеличении экспортных возможностей этой отрасли. В статье также указаны существующие проблемы, предложены пути их решения.

Ключевые слова: сертификация, экология, экспорт, производство, разработка, система контроля

UDC 338.12:338.34:330.36

Research issues on certification of finished food products¹K.S.Dadashova, ²S. T. Nasibov

Summary. The article discusses the issues of certification of finished food products by country. The conducted research shows that the certification of food products plays an important role in increasing the export opportunities of this industry. The article also identifies existing problems and suggests ways to solve them.

Keywords: certification, ecology, export, production, development, control system

Redaksiyaya daxilolma: 29.05.2023

Çapa qəbul olunma: 15.12.2023

